

Gátszakadás*

II. FELVONÁS

1. kép

Szín: Szántó-Kovács János lakása. Konyha. Nyitott kéményes tűzhely, mestergerendás pítvar. Jobbra a kamrába bejáró, balra a szobába; hátul kijárat az udvarra. A nyitott tűzhely jobbról, balra kemencenyílás. Bútorzat egyszerű, kopott parasztbútor: asztal (x lábú), kanapé, jobbról vacok, néhány szék, sámlí, a tűzhely mellett polc, edényekkel. Szántó-Kovácsné és leánya van a színen. Az asszony főz, a nyitott tűzhelyen lábos, háromágú tartón, a lány babot válogat. (Juliska 8°—9 éves.)

Juliska: Jöhetnének már édösapámék.

Szántóné: Máskor már itthon voltak ezidőtájt.

Juliska: Hol vannak édösapámék?

Szántóné: Eridj már, majd hazagyűnnek.

Juliska: Vacsorázzunk édösanyám!

Szántóné: Hallgass már! Nem nyughat téled az embör. Aztán mit vacsoráznál, mikor még most szömelöd a babot? Na, készen vagy már?

Juliska (a kiszemelt babot odaadja az anyjának, az beönti a lábasba, kimegy a babos szakajtóval a kamrába. Mikor visszaér az anyja szól neki).

Szántóné: Szaladj már lányom, hozzál egy kis csutkatövet, mert mindjárt elalszik a tűz.

Juliska: Hozok édösanyám! (Ki.)

Szántóné (Beszélget a tárgyaknak): No, te bab, pöfögjél! Legalább puhább löszöl. (Köstolja.) No, még só köll beléd! — Mög nem ártana egy kis oldalas se. — Hej, te paszuly, de elmöhetnél mán a más fazekába! Hétrül hétre csak babot tudok adni a gazdádnak. — Hogy a súly essék bele az úrba, valahány! Bizony, ök nem falják ezt a paszulyt szakadásig. —

János, Jánosom, de nehéz is a szögényembör sorsa. Te is csak dolgozol, az urak mög kövérödnek!

2. jelenet

Kenézné (Belép, sietősen): Jóestét. Jöttem már Kovácsné megnézni, hogy hazajöttek-e? Az enyém se jött még. (Lehúzódik az egyik ülőkére.)

Szántóné: Még nem jöttek. Ez a bab mög összesül itt egészen.

Kenézné: Szatmári Pétör azt mondja, hogy délben látta Draskóczyt kifelé mönni.

Szántóné: Akkor úgy lehet, azért nem jönnek még.

Kenézné: Löhet, hogy mostmán pénzt is hoznak.

Szántóné: Ideje vóna.

Kenézné: Ideje. — Már akinek. Zsarkóéknál már nem igen van kinek hozni.

Szántóné: Hát úgy áll a Pöre?

* A Szegedi Városi Tanács 1955. évi irodalmi pályázatán a drámai művek I. díjnyertese.

Kenézné: Úgy! Másnapja már föl se kelt, csak köhög, mög köhög, mög ri. A gyerekek mög ott nyöszörögnek körülötte éhen. Úgy vagyunk már, hogy az embőreinket csak a rívás várja idehaza!

Szántóné: Így köll elmúlni a szögénynek.

Kenézné: Így. Rivással gyün a világba, bánattal búcsúzik.

Szántóné (Fújja, kapargatja a tüzet): Ez a lány is gyühetne mán a tűzrevalóval. (Kisvártatva.) Mi lössz velünk, ha megint pénz nélkül jön haza az embör?

Kenézné: Ezért jöttem hozzád is. Hogy adhatnál a Zsarkóéknak valami főznievalót, — legalább a szögény segítsön a szögényön. Úgyse marad nekünk az egy öl földnél egyebünk.

Szántóné: Adok, adok, mingyárt hozom. (Kimegy a kamrába.)

Juliska (Béjön): Jóestét Kenéz néni. (A csutkatövet a tűzhely elé dobja, a parazsat megpiszkálja, egy-két tövet dob rá, fújja.)

Kenézné: Mögnősz te is Juliska. Eladó lány löszöl maholnap.

Szántóné (A babos szakajtóval jön vissza): Egyebem sincs mán, mint ez a szárazbab. (Literes bögrét vesz elő, belemeríti.) Itt van, szívesen adom. Ki főzi mög?

Kenézné: Majd én, — a lányom otthon el tudja látni az apját, mögmondtam neki, hogy hova mék. Nagy már a lányod.

Szántóné: Nagy... Ki tudja, mire nőtt föl.

Kenézné: Na. én mögyök. (Indul.)

Szántóné: Este még szólj be, hogy van a Pöre.

(Még nem ér az ajtóhoz, mikor Szántó-Kovács János a fiával belép.)

3. jelenet

Szántó-Kovács (Nyomott hangulatban, de küzködve a hangulattal): Jóestét!

Fia: Jóestét édesanyám!

Juliska (Odaszalad apjához, átöleli): Édesapám! De sokáig jöttek.

Szántó-Kovács (Átöleli lányát, aztán eltartja magától, nézi): Megint nőttél te lány! (Kenéznéhez fordul.) Zsarkóné hogy van?

Kenézné (Mutatja a babot): Nekik viszöm. Majd mögfőzők.

Szántó-Kovács: Annyira van?

Kenézné: Annyira.

Szántó-Kovács: Akkor siess, Ferenc is hazaér mingyár, lögyön ott valaki.

Kenézné: Sietök. (El.)

4. jelenet

Szántó-Kovács (Kezet mos, utána az asszonyhoz lép, aki a vacsorát készíti, átöleli): Tik hogy vagytok. (Lánya segít az asszonynak, fia szintén mosdik.)

Szántóné (Odaadó, de fájdalmas): Nehezen.

Szántó-Kovács (Pillanatra jobban magához öleli feleségét, majd ellép, leül. Lát-szik rajta, hogy szenved.) Ezután még nehezebben löszünk!

Juliska (Tálat, kanalat, kenyeret tesz az asztalra. Szántó-Kovács szeli a kenyeret.)

Szántóné (Megdöbben): Nehezebben? (Maga is leül, enni kezdenek, egy tálból, külön kanállal. Kérdezi.) Draskóczy nem fizetött?

Szántó-Kovács: Nem!

Szántóné: Akkor most mi lössz?

Szántó-Kovács: Nem dógozunk, míg nem fizet. A törvény nekünk ad igazat.

Szántóné: De hisz aláírtatok az egyességet.

Szántó-Kovács (Gondossággal): Juliska, — te is azt mondod, amit Hegedűs Bálint! Azt mondod, hogy tűrjünk, mint a kutyák a rügdosást, csak itthon vinnyogjunk keservünkben? (Indulatosan.) Senki se fog igazat adni pénzünk elsikkasztójának! Törvénybe megyünk!

Szántóné (Panaszosan): Magad is tudod, mit ér a törvény, János. Arra is van törvény, hogy szögénynek nem köll úradót fizetni, mégis behajtják, akin tőhetik. Te is vótál fönt a városházán, tudhatod.

Szántó-Kovács: Az más, az adó! De ez munkabér, a mögdógozott munkánk bére, amivel más kereskődik!

Szántóné: Csendőrökkel fognak benneteket munkára hajtani. Az jobb lössz? Büntető-munkába elvégeztök, az jobb lössz? Mi lössz velünk János? Éhönhalunk a télön.

Szántó-Kovács: Eddig se haltunk, ezután se halunk. Akárhogy is, de kidógozom én, ami köll. Mög mostmár segít a Jani is. (A fiához.) Ugye?

Szántóné: Mönnyetök ki János, ne húzzatok ujjat az urakkal.

Szántó-Kovács: A földmunkásság elhatározta, nem lehet mögmásítani. Nem mögyünk. (Fiához.) Te Jani, mögöttél már.

Ifj. Szántó-Kovács: Mög édősapám.

Szántó-Kovács: Akkor szaladj az egyeletbe, nyissál ki, mert összeül a vezetőség. (Feleségéhez.) Megválasszuk a deputációt. (A lányához.) Te mög kislányom szaladj el a Kenéz bátyáért, szeretnék még vele beszélni.

Jani, Juliska (El.)

Szántó-Kovács (Feleségéhez): Azt mondod Juliska, ne húzzunk ujjat az urakkal.

Szántóné: Ne János, az urak visszaütnek. Mit értél eddig is?

Szántó-Kovács: Tudom én, hogy erősek az urak. Nagyon is erősek.

Szántóné: Hát akkor mit akarsz?

Szántó-Kovács: De azt is látom, hogy évről évre rosszabb. Tavalyelőtt 30 krajcárt kaptunk egy köb földért, tavaly húszat, az idén tízet-tizenkettőt. Meddig möhet még így?

Szántóné: Tűrjünk János! Eddig csak volt valami, de ha abbahagyjátok, semmi se lössz. Nekünk se, másnak se. Tudod te is, a Zsarkóné haldoklik szárazbetegségben, az orvos ki se jön, ha hívják, Kovácséknál a gyerekek halt meg a héten, egész télön éhözött, elvitte a tavaszi nátha. Akárkire nézől, nyomor, mög rongyosság. Hát nem elég? Még többet akarsz? Mönnyetök, hét-fön mönnyetök ki a tőtéshön. Még mögtőhetitök.

Szántó-Kovács: Éppen ezért nem mögyünk. Mert elég volt, mert ennél rosszabb már nem gyühet, mert már az eget veri a szögénység keserve. Esténkint, mikor a többiek már lefeküdtek, kiülök a gunyhó elé. Gondolkodok. Fölöttem az óriás fekete égbolt, hunyorognak rajta a csillagok. A füzes susog, játszik a levelekkel a szellő. Az embör szíve tele van örömmel, olyan szép ez a mi földünk. Aztán eszömbe jutsz te, a gyerekek, mög itt az egész utcasor, az egész Susán. Hát mi jut nekünk ebbül a világból. Pedig dolgozunk. Mindnyájan dolgozunk. De a gondolatunkra csendőrök vigyáznak! Mert erősek az urak? Ha hagyjuk, ha tűrünk! — A törvény nemcsak az uraké, a törvény előtt mindenki...

(A beszéd alatt az asszony ráfeledkezik az urára, átveszi lelkesültségét.)
Ifj. Szántó-Kovács (Beront, rémülten): Édösapám, a rendőrök...
Szántó-Kovács (Megdöbbenve): Mi az, fiam, mi van a rendőrökkel?
Ifj. Szántó-Kovács (Ijedten): Betörték az egyletbe, a szekrényt összetörték, mindenkit elzavartak.
Szántóné (Rémülten): Mi lesz most János. Érted is jönnek.
Szántó-Kovács (A fiához): Aztán? — Mondjad, mit tettek még?
Ifj. Szántó-Kovács: Elvitték az íratokat, meg a jelvényeket. Az egylet kapujába őrt állítottak.
Szántó-Kovács: Ez a Póka Laci pecsenyéje. (Kabátjáért ugrik, menni akar.)
 Kintről erősödik a tömegzúgás.
Szántóné (Sikoltva elébe áll): Hova még János?
Szántó-Kovács (El akarja tolni útjából feleségét): Odamék! A bitangok, ezért mögfizetnek!

5. jelenet

(Kintről egyre erősebb a zaj, kiáltások, dalfoszlányok, az ajtó kipattan. Kenéz, Szatmári Péter. Bejönnek. Kenéz az ajtóból még visszaszól.)
Kenéz: Mönnyetők haza embörök! A csendörök utánunk gyühetnek, abbul csak vérontás lössz...
Felkiáltások: Nem mögyünk. Le az urakkal! Gyerünk a városházára.
Kenéz: A vezetőség mindönt mögtárgyal. Mindönkivel idejibe tudatunk mindönt. (A zajgás lassan elül.)
Kenéz (Belép): Elgyöttünk.
Szántó-Kovács: Látom.
Kenéz: Draskóczy nem hagyja magát!
Szántó-Kovács: Nem.
Szatmári: Most mit csináljunk?
Szántó-Kovács (Látja a többiekből felé áradó bizálmát és várakozást): Mindönt mögtárgyalunk. (Gyerekeihez.) Tik mög hívjátok össze a híradókat, mind. Mindön uccábul lögyenek itt. (Gyerekek elmennek.)
(Szántóné a tűzhely mellé a sarokba ül. Jelen van, a fojtott érdeklődés árad belőle, nem szól közbe. Szántó-Kovács leül, a többiek is az asztalhoz ülnek.)
Szántó-Kovács (Fölteszi a kérdést): Hát ti hogy látjátok?
Nagy János (Indulatosan): Én ott vótam, láttam, itt nincs tovább mit várni. Ma az iratainkat viszik, hónap minket.
Boros: Nagy a munkásság baja, szó sincs rá, hogy ezt elmondhassuk. Dolgozunk, mint a barom, látástul vakulásig, mégis alig van mög a betevő falat. De most mégis van valami. Délután azt határoztuk, hagyjuk abba a munkát. Mj lött belőle? Az urak az egész munkásságra támadtak.
Kenéz: Akkor az egész munkásságnak köll felelni. Láthattad a nép elégödetlen-ségét. Csak vezetni köll most a népet, rá mögyünk az urakra, írmagja se marad a gyalázatosaknak.
Szatmári: Én is azt mondom. Mire várunk? Arra, hogy engödelmessen két kezünket is bilincsberakassák velünk?!
Boros: Mit töhetünk? A mi kezünk mindig béklyóba van! A szükség köti béklyóba!

6. jelenet

Hegedús (Belép a hátsó ajtón, nagyon nemakaródzósan köszön): Jóestét.

Szántó-Kovács (Hátranéz): Kend is eljött?

Többiek (Mozdulatokkal kifejezik, hogy nem szívesen látják.)

Szántó-Kovács (Csittitólág int a többieknek): Ha mán itt van, üljön le.

Kenéz (Fölcattan): Minek üljön? Mán kint mögmondtuk neki, hogy semmi helye köztünk.

Szántó-Kovács: Kint még egyakaraton voltunk. Azt mondja a Boros, hogy azóta más a helyzet. Ha más, akkor mög köll kérdözni az ilyen tisztösségös harcostársakat is, mint Hegedús Bálint. Igaz-e Hegedús Bálint? (Ez a kérdés már éles.)

Hegedús (Nem retirálhat, kényszeredetten): Igazad van, azért is gyüttem ide. Merthogy... úgy vélöm, ha mán így fordult, neköm is itt a helyem.

Szántó-Kovács: No ugye? — Tudja, mi lött máma a munkásegyletbe?

Hegedús: Tudom.

Szántó-Kovács: Aztán ez fáj magának ugye?

Hegedús: Fáj.

Szántó-Kovács: Miért fáj?

Hegedús: Hát, ... mer ...

Szántó-Kovács: Mert ez a munkásság egyesülete.

Hegedús: Azér, — azér mert ez a munkásság egyesülete... mög

Szántó-Kovács: Mög mert a munkásságot ez az egyesület összefogta...

Hegedús: Összefogta.

Szántó-Kovács: Aztán mert nincs. Földúlták a csendörök.

Hegedús: ... a csendörök.

Szántó-Kovács: Miért dúlták föl?

Hegedús: Mert, mert... mert parancsuk vót rá!

Szántó-Kovács: Parancsuk vót rá!

Hegedús: A Draskóczy úrtul.

Szántó-Kovács: Attul, mert mink öt hete dógozunk mán — igaz, Hegedús Bálint. Öt hete!

Hegedús: Igaz.

Szántó-Kovács: Aztán pézt még egy garast se kaptunk...

Hegedús: ... a barakba köllött vinni...

Szántó-Kovács: Aztán mivelhogy nem tūrhetjük tovább, hogy kint mink ehözünk, itthon mög a család, követeltük a bérünket.

Hegedús: Az, izé, követeltük a bérünket.

Szántó-Kovács: Draskóczy úr pedig azt nem tūrheti!

Hegedús: Nem tūrheti.

Szántó-Kovács: Ránk küldte a csendöröket, hogy fojtsák mög a munkásságot, eszünkbe ne jusson harcolni jogainkért!

Hegedús: Eszünkbe ne jusson...

Szántó-Kovács: Aztán ez ellen tönni kéne valamit.

Hegedús: Tönni kéne...

Szántó-Kovács: Aztán kend mit javall, mit tögyünk?

Hegedús: Ęn csak azt, amit tik döntötök, javasoltok.

Szántó-Kovács: Hallja, Boros bácsi. Hegedús Bálint azt mondja, azt javasolja, amit mi döntünk. (Hegedúshöz.) Aztán nem fél, hogy mi lesz a vége?

Hegedűs (Tovább is dadogva): Hát... izé... mitül félnék?

Boros: Rosszul ismersz te engem János, ha Hegedűst tőszöd elébem. Nem is haragszok mög érte, hogy mögtötted. Rá gyűssz te még arra, kik a te igazi embőreid!

Szántó-Kovács: Nem az én embőreim! A munkásság embőrei! A szögénység ügyének embőrei! (A Hegedűssel folyt beszélgetés alatt a szín lassan csak-nem teljesen megtelik kubikosokkal, asszonyaikkal. Hegedűs is teljesen visszahúzódik.) Mert hűségös embőrökre van most szükség — nagyon nyakunkra ültek mán az urak. Kevés nekik a kín, amivel gyötrik a munkás népet, még többet akarnak. Mikor mutatja már mög a szögénység, hogy nem faggyúból öntötték? Nem akármiért harcolunk! Ha így megy tovább a töltés építésénél, egész nyári munka után se lössz betevő falatja egy családnak se. Ha ezt szótlán hagyjuk, kinyílik a gazdák szöme is. Aratásnál, kukorica törésnél csak a munka marad ránk. Kereset a sömminél is kevesebb lössz! Ha most nem mutatjuk mög, hogy erősek vagyunk, lábbal tapodják le maradék életünket is!

Kenéz: Gyerünk! Neki a városházának!

Felkiáltások: Neki az uraknak! Le a városházával!

Boros: Nem lösz jó vége embőrök!

Szántó-Kovács: De hallgatni, kuckóba húzódni, möglapulni se lehet! Hitványak volnánk, ha mög nem tőnnénk, amire szólít az idő.

Boros: Aztán fiam, most mit mond az idő!

(Az ajtónál mozgólódás támad. Utat nyitnak az emberek; Zsarkó jön előre.)

Zsarkó: Embőrök... János! — möghalt a Pöre. Mikor haza értem, még lélegzőtt. Julis néném vigyázta. Feküdt az ágyon, soványan, összeesve, szőmibül folyt a könny, — mintha az élete folyt volna vele. Embőrök, elvtársaim! Hát ezt érdemöltem én? Nem dolgozok-e inaim szakadásáig? Nem türtem-e éhségöt, szomjúságot, csakhogy a családnak lögyön. De ha fölfordulok is a munkába, mire végzöm! — Meddig tőhetik ezt velünk?

Szántó-Kovács (Zsarkóhoz lép): Ne sírj Imre, nem vagy egyedül. Mind itt vagyunk! Az egész kubikus csapat, az egész munkásegylet, az egész susáni nép. Holnap röggel mögkérdezzük a városi uraktól, hogy embőrt mutat-e az ábrázatjuk, mögkérdezzük, hogy jól tudják-e a törvényt, mert ne várják ki míg mi tanítjuk, rá mög őket! (Az embőrökhöz.) Kísérjétek haza. Mönjön veletök két asszony, akik mögmosdatják a halottat. Hátul az udvarban találtok pár palincsot. Vigyétek, csináljatok koporsót, hogy tisztőséggel tőhessük a földbe. (Zsarkó, néhány asszony, ember el.) Most pedig mönjön mindönki, vigye széjjel a hírt, hogy holnap röggelre kilenc óra tájban legyen a nép a városháza előtt. Lássák mög az urak, hogy nagy a mi sokaságunk, hogy ne merjenek kitérni akaratumk elől. Kiket akartok, hogy a nép akaratát képviseljék?

Felkiáltások: Éljen Szántó-Kovács János!

Éljen Szatmári Péter!

Éljen Kenéz Antal!

Szántó-Kovács: Kimondom határozatba, hogy a vásárhelyi szervezett munkásságot a munkásság akaratából a holnap küldöttségben velem együtt Szatmári Péter és Kenéz Antal képviselik.

Fölkiáltások: Éljen Szántó-Kovács János! Éljen a mi megmentőnk! Vezess minket Baál ellen!

Szántó-Kovácsné: János, mi lösz, ha elbuktok?

Szántó-Kovács: Mi nem bukunk el. A mi cselekedeteinkből nő ki az unokáink szabadsága.

F ü g g ö n y .

II. FELVONÁS

2. kép

Szín: Póka szobája a városházán. Hátról két magas ablak nehéz függönnyel. Balról sarokba állítva íróasztal. Jobbról ajtó a folyosóról, balra ajtó Nagy Sándor főkapitány szobájába. Nagy Sándor, Póka.

1. jelenet

Nagy (Az asztalon túrkál): Ezek mind nyomtatott iratok, ennek nem sok hasznát látjuk.

Póka: Ezt találták főkapitány úr!

Nagy: Hova tették saját leveleiket? Aradra, Orosházára, Mindszentre is küldtek levelet. Azért lestük tegnap hiába azt az aradit is.

Póka: Lehet, hogy kinnt volt náluk a szelvényen.

Nagy: Az is valószínű. Mindenesetre ezt is meg kell kérdezni Biritől.

Póka: Igenis, főkapitány úr. (Papírlapra jegyez.)

Nagy: Ha semmire se mentek ezzel az anyaggal, a Szántó-Kovácsnál is kell házkutatást tartani. Azt hiszem, ott lesz, amit keresünk. — Pénzt mit találtak?

Póka: Alig néhány krajcárt főkapitány úr!

Nagy: Az is biztosan a Szántó-Kovácsnál van.

2. jelenet

Rendőr (Belép, vigyázzba mered, tiszteleg): Főkapitány úrnak alázatosan jelentem Hegedűs, meg egy asszony akarnak bejönni. Azt mondták, hivatva vannak.

Nagy: Várjanak, majd a kapitány úr szólítja őket.

Rendőr: Igenis. (Tiszteleg, fordul, kimegy.)

Nagy (Pókához): Aztán mindent úgy tégy, ahogy megbeszéltük. Hegedűs után szólj be, újra kijövök. (Ásít.) Addig szunditok egyet odabent.

Póka: Parancsodra főkapitány úr!

Nagy (El a bal ajtón.)

3. jelenet

Póka (Az összeforgatott füzeteket rendberakja, helyet csinál magának az asztalon, írószerszámot készít ki: közben dúdol): Tűlső sor, tűlső sor, — tűlső soron esik az eső. — Ne menj arra kislány eleső! — Na, Szántó-Kovács, ma te is eleső! Oda lesz a susáni királyság! (Fogja a fejét.) Hű, de zúg a fejem. — Átkozott áporodott-bűdös van idebent! — (Az ablakhoz megy, kinyitja, nagyot szippant a levegőből. Ááá! (Nyújtózik.) Jó ez a kis hűvös, mert még elalszok az asztal mellett. (Két székot szembeigazít az asztallal, egymás mellé! Leül a maga helyére. Kiszól.) János!

A rendőr (Belép, vigyázzban): Tessék parancsolni kapitány úr!

Póka: Bejöhetnek.

A rendőr: Igenis. (Ki.)

4. jelenet

Hegedűs, Biri (be.)

Póka: Na, megjöttek? Üljenek le! — (Megvárja, míg leülnek. Birihez.) Először magához volna néhány kérdésem. (A papírját nézi.) Vitt-e a posta Szántó-Kovácséknak a szelvényre levelet?

Biri: Vitt!

Póka: Honnan?

Biri: Nem tudom.

Póka: Hm. — Biztosan nem tudja?

Biri: Honnan tudnám. Nem állnak azok énvelem ott szóba kérem! Még az első héten csak hagyján. De aztán, mikor látták, hogy Hegedűs megkapta a pénzt, őket pedig csak jancsibankóval fizetik, csak gorombaságot kap azoktól az ember.

Póka: Jól van no! Hát idegen fordult-e meg köztük?

Biri: Tegnap, valami aradi. Az lázította őket legjobban!

Póka (Hegedűshöz): Maga is látta?

Hegedűs: Láttam kéröm alásan.

Póka: Mi a neve?

Hegedűs: Nem tudom én ezt kéröm alásan. Az én időmbe még nem volt ilyen nagy jövés-menés az embörök közt. Mőgvoltunk mi magunkban kérem. Fizettük a tagságot, aztán összegyűltünk olvasni, magyaráztuk a füzetöket. Csak mióta ez a Szántó-Kovács vezérvölködik az egyletbe, azóta járnak ide mindönhonnan, még Battonyáru is voltak már itt követségbe, meg Szántó-Kovács is küld oda emböröket.

Póka (Birihez): Maga se ismeri?

Biri: Nem.

Póka: De arra emlékszik, amit tegnap odakint beszélgettek.

Biri: Arra igen. — Még nem volt ott Hegedűs bácsi, mikor Kenéz meg Zsarkó arról kezdtek beszélni, hogy követséget kell küldeni a városházára. Aztán jött Szántó-Kovács, meg az az aradi. Ők vitték a szót. Valami kiküldötöket emlegettek, meg valami Csizmadiát akarnak megbuktatni. Azt mondták, hogy nekik Várkonyi az igazi vezetőjük.

Póka: Aztán?

Biri: Aztán jött a Draskóczy úr.

Póka: Igen! — (Kissé töpreng.)

Biri (Közbevág): Kapitány úr! Aztán ki fogja megtéríteni az én káromat? Én kivittem oda a rengeteg árut, lisztet, tarhonyát! Az avas, esős időben, beleesett a fene, megdohosodott, — gondoltam, nem baj az, jó lesz a kubikusgyomorba, de ha ott abbamarad a munka, én azt az árut többet el nem adhatom!

Póka: Mit sirdogál itt! — Kell a töltés, vagy nem kell!

Biri: Kell.

Póka: Nahát! Nem mindegy az magának, hogy Szántó-Kovácsék falják föl a lisztjét, vagy mások? — Nahát! — Tehát tegnap kint volt a szelvényen az aradi ember.

Biri: Kint.

Póka: Lázított?

Biri: Lázított.

Póka: Ezt bíróság előtt is kijelentené?

Biri: Ki!

Póka: Akkor ne féltse a vagyonát! Annyi kuncsaft lesz itt a maga ledohosodott tarhonyájára, — csak legyen elég, amit elhördjanak! — (Hegedűshöz.) Na, öreg, maga hogy úszta meg a tegnapot?

Hegedűs: Nagy ott a veszödélom, kéröm.

Póka: Nagy?

Hegedűs: Nagy! Mikor odaértem, már sokan együtt voltak. Majdnem mind a vezetőség. Kenéz ki akart dobálni, de én mondtam, hogy azért jöttem, hogy résztvögyek abba, amit határoznak.

Póka: Aztán mit határoztak.

Hegedűs: Tüzeltek nagyon az egylet miatt is, de főleg azért, hogy a Draskóczy úr nem fizetett. Azért előbb csak arról beszéltek, hogy küldöttséget küldjenek. Aztán jött a Zsarkó, az rontott el mindönt.

Póka: A Zsarkó? Mit csinált az a gazembör?

Hegedűs: Az kéröm? ... csak gyütt ríva, hogy ... hogy möghalt a felesége. — Hogy az éhségbe halt bele ... —

Póka: Miket beszél itt összevissza? Meghalt a felesége? Hát aztán? Aki születt; annak meg is kell halni egyszer? Azt mondja nekem, hogy a végén mire mentek?

(A nyitott ablakon erősödő tömegzaj hallatszik be. Korabeli, Szántó-Kovácsról szóló mozgalmi dalfosztlányok, a tömeg beszédének, gyülekezésének hangjai.)

Hegedűs (Felugrik ijedten): Itt vannak! — Engedjenek el kapitány úr, mert ha itt érnek, agyonvernek!

Póka: Kik?

Hegedűs: A susániak! Parancsba adta Szántó-Kovács, hogy mind itt legyenek, hogy amíg ő tárgyal, kint legyen a nép.

Póka (Gúnyosan): A negyvenezer paraszt? (Hegedűshöz.) Na, iszkoljon öreg.

Hegedűs, Biri (Együtt ki.)

Póka: János! Lezáratni a nagykaput! Senki, egy lélek se, se be, se ki! (Nagy Sándor szobájának ajtajához lép, fölrántja az ajtót.) Főkapitány úr! Főkapitány úr!

5. jelenet

Nagy (Álmosan): Na, mi az, mitől vagy úgy megijedve?

Póka (Az ablakhoz vezet, kimutat rajta.)

Nagy: Mi az? Tüntetés? ...

Póka: Szántó-Kovács jött deputációba.

6. jelenet

Rendőr (Belép, tiszteleg.)

Nagy (Ráordít): Mit akar?

Rendőr: Főkapitány úrnak alázatosan jelentem, a nagykapun három ember akar bejönni. Azt mondják, a főkapitány úrral akarnak beszélni.

Nagy: Velem? — Majd beszél velük a kapitány úr! — Te pedig az udvaron indulj a kaszárnyához. (Néhány sort ír egy papírra.) Add ezt át az ügyeletes tisztnek!

Rendő: Igenis! (Tiszteleg és el.)

Nagy: Kapitány úr, beszélj te velük. Én addig megteszem a szükséges intézkedéseket. (El.)

7. jelenet

(Az ablakon át kiabálások. Engedjék be őket! Nyissák ki a kaput! Fenyegető tömegmorgás.)

Póka (Leül az íróasztalhoz. Kint a zaj elcsendesedik. Néhány pillanat szünet. Egy rendőr lép be.)

Rendő: Kapitány úrnak alázatosan jelentem, az emberek itt vannak.

Póka: Csak Szántó-Kovácsot ereszd be.

Rendő: Igenis! (El.)

8. jelenet

Szántó-Kovács (Belép az ajtón. Megáll): Jónapot.

Póka (Fölénevel a karosszékekben hanyagul eldőlvé): Na, Szántó-Kovács! Mi újság a szocialistáknál?

Szántó-Kovács (Csendesesen, de határozottan): Kapitány úr is tudja, hiszen kellenél jobban törődik a mi ügyeinkkel!

Póka: Talán sokallja?

Szántó-Kovács: Hát kevesebb is elég volna belőle.

Póka (Föláll, végigmegy a szobán! Megáll az ablak mellett, kinéz, gúnnyal, fenyegetően, kezével kifelé mutat): Idecsődítette a pribékeket is? Mi? Félünk, híres?

Szántó-Kovács: Félnivalója csak a bitangnak van, neköm nincs! De meg pribéköm sincs! Ilyenfajta szörzet miköztünk nem él meg!

Póka: Úgy érti, hogy miközöttünk megél?

Szántó-Kovács: Kinek nem inge, ne vögye magára! Ha a kapitány úr úgy gondolja, hogy nincs pribék itt a városházán, meg más hivatalokban is fölösen, csak tegye a szépet! — Kizsákmányoló uralom nem lehet el pribékek nélkül, különben egy napig sem tudna fönmaradni! (Magatartása fölerősödik.) Vagy mi másnak is nevezhetnénk azokat, akik úton-útfélen utánunk szaglásznek, beleütik orrukat mindenféle dolgunkba, s a törvény ellen is cselekszenek, hogy minél jobban kedvében járjanak a munkásnépet nyúzó hatalmasoknak?

Póka (Dühödten): Ez, úgy veszem, nekem szól, mert én foglaltattam le a maguk iratait!

Szántó-Kovács: Magának is, meg másnak is!

Póka: Kinek?

Szántó-Kovács: Tudja azt ugyan jól a kapitány úr! Azt is tudja, hogy miért jöttünk ide. — Kapitány úr! A munkásságnak olyan keserű az élete, hogy ilyenre még nem is emlékszik. Évről évre rosszabb, nehezebb. Most meg még azt se kapjuk meg, ami a munkánkért járna. Mert mi dolog az, kapitány úr, hogy öt héten át dolgoztatnak bennünket abban a nehéz kubikusmunkában, fizetség nélkül, jancsibankóért! Aztán kétszer veszi le rólunk a Draskóczy úr a kamatot. Egyszer az előlegnél, aztán a barokba, a vásárlásnál. Mit szólna a kapitány úr, ha saját járandóságának vennék a vámját ilyen tolvajlással!

Póka: Mit mond? Vigyázzon magára, hogy még nagyobb bajba ne kerüljön!

Szántó-Kovács: Bajba, még nagyobb bajba, mint amekkora van? Hát menjen csak végig a susáni házakon a kapitány úr. Megszámolhatja egy kezén, ahol az asszony tudja, mit ad holnap a gyerökök, meg az embőre elé. Menjen el a Zsarkóékhoz. Álljon a ravatal elébe, kérdezze meg az asszonyt, mi fektette fiatalon a koporsóba? Nehéz sorban él a nép, uram! A görhe is végét járja, s maholnap fölköthetjük az állunk!

Póka: Ezért jöttök ide? Azért jött, hogy itt is lázítson!

Szántó-Kovács: Azért jöttünk, hogy érvényt szerezzünk jogainknak! A munkás-ság nem tűrheti, hogy az urak önkénye éhözésre kényszerítse.

Póka: Dolgozzanak! Ne egyesületesdizzenek!

Szántó-Kovács: Mi dolgozunk kapitány úr! Én is, meg sokszáz társam is, kora reggeltől késő estig dolgozunk a töltésépítésen. Még sincs a családuknak betevő falatja sem! Ezért szerveztünk mi egyesületet, hogy ne legyünk egyenkint kiszolgáltatva az urak kényire-kedvire, hanem ha szükséges, védeni tudjuk életünket! Ne a munkásságot zaklassa a kapitány úr, hanem arról gondoskodjon, hogy az urak is betartsák a törvényt.

Póka: Maguk ne írják nekem elő, hogy én mit csináljak! Maguk kezdenek itt már nagyon is az ézig nőni! Azt hiszi, lehet? Azt hiszi, nem tudjuk magukat tetves vackukra visszaszorítani? Ismerem én a maguk dolgát jól. — Maga a töltésépítésen munkabeszüntetést javasolt, szemét irataival elbubutítja az emberek fejét. Munkáshatalom — kommunizmus? Mi? Minket meg jó volna a pokol fenekére küldeni? Hát majd én megmutatom, hogy ebből nem esznek! Itt az ideje, hogy számoljunk egymással, Szántó-Kovács János!

Szántó-Kovács: Orosházán, Békéscsabán megmutatta már a szegénység, hogy nem lehet packázni vele! Ne kívánja a kapitány úr, hogy itt is megmutassa! — De érti-e a kapitány úr, ha milliósámra is pusztulunk el a maguk fegyvereitől, maguknak annyi fegyverük nem lesz, hogy sokáig megvédjék magukat! Út még az óra, amikor maguk még makulányi helyet sem lelnek a földön.

Póka: Csak jósolgasson, maga bánja!

Szántó-Kovács: Nem én, kapitány úr! Eb aki bánja!

Póka: Úgy?

Szántó-Kovács: Úgy! — De még van más mondanivalóm is!

Póka: Ki vele!

Szántó-Kovács: Meglesz! — A kapitány úr igencsak ránkolvassa, hogy a törvény így, a törvény úgy, s igencsak avval fenyeget, hogy a rács mögé juttat minket. Hát a törvény csak miránk törvény? Az urak fütyülnek a törvényre? — Visszatartják a bérünket, gyermekeinket, asszonyainkat aszottá szárítja az éhség, — egyesületeink iratait, aminek terjesztését semmi féle szabály nem tiltja elveszik, — helyiségünket összedűlják, — hol itt a törvény, kapitány úr?

Póka (Kardjára üt): Ez a mi törvényünk, Szántó-Kovács János!

Szántó-Kovács (Lemutat, a lent zajgó tömegre): Ez meg a mienk! S akkor aztán mit szólna, ha mink is az erőhöz folyamodnánk, s nem igen ügyelnék a maga törvényére? Mert most már azt mondom, kapitány úr, hogy ezen nyomban adja vissza a törvénytelenül elrabolt iratokat!

Póka (Magából kikelve ordít): Mit, elrabolt iratokat?

Szántó-Kovács: Azokat!

Póka (Az asztalt veri): Azt meri mondani, hogy elraboltam? Maga csavargó! Tűnjön el innen! Kifelé! Kifelé! —

Szántó-Kovács: Én azért jöttem ide kintlevő társaimmal, hogy a munkásság panaszait előadjuk, hogy véget vessenek a törvénytelenységnek! De, ha maga így beszél, kapitány úr, majd mi is másképp beszélünk! (Az ajtóhoz ugrik, feltépi.) Gyertek be, elvtársak, hadd lássátok, hogy törődnek itt a szegényembőr bajával!

9. jelenet

Szatmári, Kenéz néhány szegényemberrel benyomul a szobába, a rendőrök dulakodnak velük.

Póka: Kifelé innen! (A rendőrökhöz.) Fogjátok le őket!

10. jelenet

Nagy Sándor (Belép balról): Mi van itt, mit akarnak? (A rendőrök megállnak.)

Szántó-Kovács: Mi a szegénység panaszait jöttünk előadni.

Nagy Sándor (Közbeváág): Menjen innen!

Szántó-Kovács: Követeljük, hogy elrabolt iratainkat adják vissza, s vegyék föl jogos panaszunkat!

Nagy Sándor: Takarodjon! Öt percet adok, hogy mindenki eltávozzon!

Szántó-Kovács: A főkapitány úrral nekünk dolgunk nincsen! Mi panaszt tenni jöttünk a bérünk ügyében. Póka kapitány úr a mi iratainkat, zászlóinkat elhurcoltatta, egyesületünket földúlatta, mindnyájunkat gyalázó szóval illetett! Mink innen addig el nem megyünk, míg egyesületünk iratait, zászlóinkat vissza nem adják, jogos panaszunkat föl nem vöszik!

Nagy Sándor: Meggondolták maguk, mikor itt összecsdültek? Mi?

Szántó-Kovács: Möggondoltuk!

Nagy Sándor: Majd meglátjuk a végén, Szántó-Kovács János! Mert maguk csak itt hivatkoztak a törvényre. Maguk közt meg földosztásról, munkáshatalomról beszélnek! Hát ez mi, Szántó-Kovács János. Mi köze van ennek a törvényhez?

Szántó-Kovács: Sok köze van főkapitány! Mert a munkásság, mikor azt látja, hogy hiába dolgozik, hiába igyekszik, nincs hová menjen panaszával, mert az urak egyre másra törvényteleniséggel tetézik bűnüket...

Nagy Sándor: Én követek el törvényteleniséget? Mert megakadályozom, hogy ti, az emberek alja fölforgassátok a rendet? Na várjatok csak! Mindjárt itt lesz a katonaság, s tudomisten elmegy a kedvetek a lázadástól!

Szántó-Kovács: Hát jöhet a katonaság, jöhet! Akkor is kitartunk igazunk mellett! Azt mondja főkapitány úr, hogy mi csináljuk a fölfordulást? Hát vajon ott kezdődik-e a fölfordulás, hogy mink nyomorúságunkban embőrségösebb sort követelünk magunknak, vagy ott, hogy az urak ilyen nyomorúságos sorsra szorítanak bennünket? Jönne csak velem a főkapitány úr a földmunkások kunyhóiba, s nézné, hogy micsoda inségben tengetik szomorú napjaikat, nézné, hogy asszonyok, gyerekeik éhenpusztulnak, míg az urak rogyásig töltekeznek minden jóval, holott semmilyen munkát nem végeznek, s ráadásul csak a vállukat vonják, s kiköpnek a szegényember fiának keservén! Próbálná meg a főkapitány úr csak egy napig rongyok közt, éhségtől síró apróságok közt! Majd meglátnám, volna-e kedve az úrnak továbbra is alázatoskodni, vagy az anyját is megölné egy falás kenyérért?

Nagy Sándor: Elég volt a beszédből! Oszolni, mert különben baj lesz! (Senki nem mozdul.) Na, mi lesz? — Őrség! Fegyverbe!

Szántó-Kovács: Főkapitány úr! Tudja, hogy mi lesz ebből? A munkásság igaza védelmében nem hagyja magát, s vérontás lesz, amit mi most nem akarunk.

Nagy Sándor: Most nem akarjátok? Majd máskor? Hát máskor sem fogtok vérontást csinálni, én majd elveszem a kedveteket tőle! (Újra üvölt) Fegyverbe, rendőrök! Ide hozzám! (A folyosóról rendőrök rohannak be, a másik két rendőr Szántó-Kovácsékkal tusakodik, Nagy Sándor Szántó-Kovácsékhöz mutat.) Letartóztatni!

Szántó-Kovács (A rendőröket egy percre lerázza magáról, az ablakhoz ugrik): Elvtársak! Segítetek! (Kintről dörgő kiáltás a felelet. A rendőrök elrángják Szántó-Kovácsot az ablaktól, legyúrik, megkötik. A kinti zaj nőttön nől, Póka az ablakhoz ugrik, — pisztolyával a tömegbe lő. Sikoltás, a tömegzaj egy pillanatra elül, majd újra fölcattan. Nagy reccsenés. Futó léptek a folyosón. Kövek az ablakon.)

11. jelenet

Csendőr (Futva jön): Betörték a városházára.

Nagy Sándor: Szaladjatok a katonaságért! — (Beugrik a szobájába, a csendőr utána, magukra rántják az ajtót. A tömeg a jobboldali ajtón beözönlik, a rendőröket Pókával együtt beszorítják a sarokba, lefegyverzik, — többen betámogatnak egy melléből vérző sebesültet.

Egy asszony (Pókára mutat): Ő lőtte meg!

Egy férfi: (Pókához ugrik): Gyalázatos! (Kicsavarja kezéből a revolvert, rásujt!)

Póka (Rémülten, kétségbeesve): Emberek. Kegyelem! Ne bántsatok!

Kintről trombitazaj, sortűz, a tömegzajon túlharsogó katonai vezényszavak.

Egy férfi (Az ablakból kinézve): Embörök itt a katonaság! — (A bentiek pillanatra megdermednek. A folyosóról újabb léptek zaja. Katonák futnak be, fegyverüket a munkásokra fogják.)

Póka (Még mindig a rémülettől vacogva Szántó-Kovácsra mutat.): Ezt fogják le, ez itt a főkolompos!

Szántó-Kovácsné! János! Jánosom!

Szántó-Kovács fia: Édesapám, ne hagyjon itt édesapám!

A sebesült (Szántó-Kovácsához támoanyag): János! Én most möghalok. — (Ketten is támogatják) de sose felejtse el utolsó szavam: Ha köllene, újra vállalnám, János! Mert nem hiába halok mög. Mögmutatta végre a munkásság... az egész Susán — rettentő erejét — (lehanyatlík. A katonák egy pillanatra megdermednek. Szántó-Kovács letérdepel és összekötött kezeivel lefogja a halott szemeit. Föláll.)

Szántó-Kovács: Embörök. Vessétök eszötökbe, amit most mondok. Lássátok, bilincsbe a kezem, de azt mondom: mostantul kezdve nincs egység. Csak harc van, amíg a munkásság fölültre nem kerül az egész földön.

Póka (katonákhoz): Mi az? Vigyétek már!

Szántó-Kovács (a fiához lép): Kisfiam — vigyázz anyádra és legyél keményebb, harcos apádnál. (A katonák közt kifelé indul.)

F ü g g ö n y .